

ГУКАВАЯ АРГАНІЗАЦЫЯ ВЕРШАЎ І ПАЭМ АЛЕСЯ РАЗАНАВА

Барысевіч Я.В.,

студэнтка 4 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – Семянькова Г.К., канд. філал. навук, дацэнт

Ключавыя словы. Гукапіс, алітарацыя, асананс, даўжыня радка, фанетычная анафара, фанетычная эпіфара, складападзел.

Keywords. Sound recording, alliteration, assonance, string length, phonetic anaphora, phonetic epiphora, syllable division.

Алесь Разанаў пачынаў сваю творчую дзейнасць з напісання вершаў і паэм. У гэтых жанрах пачалі праяўляцца наватарскія рысы паэта на розных моўных узроўнях. Таму даследчыца Т.А. Аляшкевіч адносіць вершы і паэмы Алеся Разанава разам з пункцірамі, версэтамі, зномамі да жанраў, якія былі запазычаны з іншых літаратур [1, с. 375]. Разам з тым, у манаграфіі “Фонасемантыка паэтычнага твора Алеся Разанава” яна прапануе пакінуць па-за межамі аналізу вершы і паэмы [2, с. 376]. Аднак мы лічым неабходным даследаваць гэтыя жанры, бо яны маюць своеасаблівую гукавую будову. Сказанае вышэй абумоўлівае *актуальнасць* абранай намі тэмы. *Мэта* артыкула – вылучэнне і апісанне істотных фанетычных рыс вершаў і паэм Алеся Разанава.

Матэрыял і метады. Матэрыялам для даследавання з’яўляецца мова твораў Алеся Разанава са зборнікаў “Танец з вужакамі” [3] і “Шлях-360” [4]. У працэсе аналізу былі выкарыставаны метады сплэшнай выбаркі і апісальна-аналітычны метады. Усяго намі было даследавана 60 вершаў і 23 паэмы Алеся Разанава. З іх было вылучана 51 верш і 18 паэм з алітарацыяй і асанансам.

Вынікі і іх абмеркаванне. У сваіх вершах Алесь Разанаў у спалучэнні з алітарацыяй выкарыстоўвае розную даўжыню радка. Напрыклад, у вершы “Ноч гасіць у вокнах агні...” гэты прыём стварае візуальны малюнак узгорка ракі. Алітарацыя змычна-праходнага [н], змычнага [п], змычна-шчыліннага [ч] перадае гукі руху вады на рацэ цёмнай ноччу:

А я,
непапраўны рыбак,
з няпэўнай надзеяй на ўдачу
хаджу па нямых берагах,
чакаю,
маўчу
і рыбачу [3, с. 18].

У апошніх радках Алесь Разанаў выкарыстоўвае таксама фанетычную эпіфару [у], каб перадаць шум ветру.

Адчуванне цішыні, супакою ствараюць спалучэнні шчылінных [с’], [ш] і змычна-праходнага [н] у вершы “Сачу вясну”:

Прачнуся сцішаным світанкам –
На шыбах вільгаці налёт.
Гадзінай шарай да сняданку
Крышу збуцвелей пешняй лёд [3, с. 51].

У зборніках “Танец з вужакамі” і “Шлях-360” вершы Алеся Разанава значна адрозніваюцца. Калі ў першым згаданым зборніку захоўваецца сінтаксічнае афармленне, то ў другім – выбарачна (зрэдку ставяцца працяжнік, двукроп’е), што набліжае іх да квантэм. У якасці пацверджання думкі прывядзём радкі з верша “У белай кашулі”:

на белы пясок апускаюся ніцма
нарэшце апынецца крык без птушкі
намацваю зблізку а ён бліжэй [4, с. 76].

Як відаць з прыкладу, у вершы выкарыстоўваюцца фанетычная анафара спалучэння [на] для паказу змены рухаў у прасторы, алітарацыя змычных [б]/[б’], змычна-праходных [н]/[н’] надае выразнасць паэтычнаму радку.

Адметныя асаблівасці маюць паэмы Алеся Разанава. Яны падзяляюцца на 2 групы: вершаваныя і праязічныя. У вершаваных паэмах аўтар шырока выкарыстоўвае фанетычную анафару. Напрыклад, ва ўрыўку з “Паэмы жніва” паўтор змычнага [п] у пачатку радкоў выконвае кампазіцыйную функцыю і перадае пачуцці лірычнага героя – пану-расць, трывожнасць, разгубленасць:

Панура і трывожна
па збажыне цягнуліся, як быццам
прыпаміналі кут, куды памерці
паспець ім трэба... [3, с. 132].

Як і ў вершах, у паэмах Алеся Разанаў выкарыстоўвае розную даўжыню паэтычнага радка, напрыклад, у “Паэме запаленых свечак” разам з алітарацыяй дрыжачага [р] для стварэння вобразнага малюнку, інтанацыйнай стройнасці:

Груган
наскрозь
твой розум
прадзяўбе [3, с. 182].

Істотная рыса паэм – ужыванне складападзелу, з дапамогай якога аўтар вылучае сэнсава значнае, ёмістае слова. У прыватнасці, пра гэта сведчаць радкі з “Паэмы гарачага лісця”:

Ці скажу каму:
будзь мне братам...
Забівае мяне жыццё.
Выжываюць дэ-
генераты [3, с. 176].

Адметнасць праязічных паэм у тым, што ў кожным абзацы паўтараецца асобны гук. Гэтая акалічнасць дадае складанасці да іх аналізу. Яркім прыкладам такой гукавой арганізацыі з’яўляецца “Паэма рэха”, дзе назіраецца паўтор наступных гукаў: змычнашчылінных [ц]/[ц’] (“Але, як пацвердзілі доследы, маецца ў іх надзвычайная функцыя: утойваць і помніць” [3, с. 145]), змычна-праходнага [н’] (“Ні тая пляскатая трэска, ні крапчасты камень, ні матылёк, за якім ганяўся, ні вашы – як думаў – буслы на пуні нічога табе не сказалі: ні ў чым не было чужога” [3, с. 145]), змычнага [п] (“Потым ты бавіўся з дзецьмі ў пульхным дарожным пяску – падкідвалі прыгаршчмі ўгору: а на каго ўпадзе?!” [3, с. 145]), шчылінных [с]/[с’] (“3 году ў год расце ракаўка – страшная пастка, якая сціскае, бязлітасна скручвае слімака і прымушае звівацца ў спіралях” [3, с. 147]), змычнага [к] (“Калі адна кропля, каб разлілося, калі адзін момант, каб назаўсёды...” [3, с. 148]), змычнага [б] (“... быў ты, былі іншыя, быў ты і была дасканаласць, быў ты і быў Бог, і была розніца ў падабенстве...” [3, с. 148 – 149] і інш.).

Заўважана, што алітарацыя часцей, чым асананс, сустракаецца ў паэзіі аўтара. Даследчыцы Т.А. Аляшкевіч, А.М. Пісарэнка, Л.І. Яўдошына ў сваіх працах вялікую ўвагу надаюць аналізу менавіта алітарацыі. Мы лічым, што для поўнай характарыстыкі творчасці пісьменніка варта вывучаць і асаблівасці асанансу.

З дапамогай асанансу ў паэтычным творы раскрываюцца эўфанічныя якасці алітарацыі. Напрыклад, у вершы “Чалавек” для стварэння вобразнага ўяўлення першабытнага чалавека, перадачы яго гукаў паэт ужывае асананс [а], [ы]:

Касматы,
першабытны,
нізкалобы,
яшчэ не чалавек,
упершыню
ён аглядзеў –
загадкавая спроба –
дрымучымі вачамі вышыню [3, с. 19].

У вершы “Прамільгнуўшае” фанетычная эпіфара і асананс [у] ствараюць мелодыю роздому:

Прамільгнуўшую думку шукаю,
прамільгнуўшую думку лаўлю.
Не разгледзеўшы нават –
якая,

ўсёй душой уцякачку люблю [3, с. 33].

Фанетычную анафору і эпіфору Алесь Разанаў шырока выкарыстоўвае і ў вершаваных паэмах, у якіх нярэдка мы назіраем перавагу апошняй. Так, у паэме “Было балота” (гукапіс назіраецца нават у назве) выразна бачны асананс [ы], фанетычная эпіфара [і], якія выкарыстоўваюцца для захавання гукавой гармоніі, надання паэтычнаму радку мілагучнасці:

Нібы здані з дрыгвы паўсталі...

На гнілыя калоды, на мхі,

на паганья воды ссылалі

дух нячысты і дух ліхі [3, с. 136].

У наступным урыўку з “Паэмы калодзежа” назіраем спалучэнне асанансу [ы] і фанетычнай анафары [а]:

Адрыньцеся – адрынута сляды –

ад крыл і сноў –

апошняй перашкоды... [3, с. 144]

З дапамогай фанетычнай анафары аўтар заклікае да дзеяння, звяртае ўвагу на праблему, якая яго хвалюе.

Асананс у праявічых паэмах аўтара мае такую ж асаблівасць, як і алітарацыя: у кожным абзацы паўтараецца асобны гук. Напрыклад, асананс [у] у “Паэме рэха” стварае гул смеху, здзекаў: “Неяк спаткалі вы **Юлю**, сляпую **Юлю**: самую ганьбаваную і занядбаную ў вёсцы, не прамінулі – смяяліся...” [3, с. 149].

Заклучэнне. Такім чынам, асаблівасцю вершаў і паэм Алеся Разанава з’яўляецца выкарыстанне стылістычных прыёмаў гукапісу (алітарацыі, асанансу), складападзелу, даўжыні радка, фанетычнай анафары і фанетычнай эпіфары для стварэння моўнай выразнасці твора, надання яму экспрэсіўнасці, вобразнасці. Фанетычная анафара і фанетычная эпіфара ўласцівы вершаваным паэмам і вершам. Гукапіс праявічых паэм вылучаецца паўторам зычнага або галоснага гука ў асобным абзацы. Алітарацыя ўжываецца ў творчасці паэта часцей, чым асананс.

1. Аляшкевіч, Т.А. На мяжы паміж гукам і сэнсам : агульначалавечыя модулі і вектары паэзіі Алеся Разанава / Т.А. Аляшкевіч // Чалавечы вымярэнне ў сучаснай беларускай літаратуры / навук. рэд. М.А. Тычына. – Мн.: Бел. навука, 2010. – С. 353 – 440.

2. Аляшкевіч, Т.А. Фонасемантыка паэтычнага твора Алеся Разанава : [манаграфія] / Т.А. Аляшкевіч. – Мн.: Бел. навука, 2014. – 161 с.

3. Разанаў А. Танец з вужакамі: Выбранае / А. Разанаў – Мн.: Маст. літ., 1999. – 462 с.

4. Разанаў, А. Шлях-360: Паэмы і вершы / А. Разанаў – Мн.: Маст. літ., 1981. – 110 с. URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/3208> (дата звароту: 24.03.2022).

НАЗВЫ БЕЛАРУСКІХ НАПОЯЎ ЯК НОСЬБІТЫ ЛІНГВАКУЛЬТУРАЛАГІЧНАЙ ІНФАРМАЦЫІ Ў МОВЕ АПОВЕСЦЕЙ У. КАРАТКЕВІЧА

Галавач Д.Ю.,

студэнтка 4 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – Мартынкевіч С.В., канд. пед. навук, дацэнт

Ключавыя словы. Беларускія напоі, культуразнаўчая інфармацыя, нацыянальная спецыфіка, лінгвакультуралогія, Уладзімір Караткевіч

Keywords. Belarusian drinks, cultural information, national specifics, linguoculturology, Uladzimir Karatkevich

«Даследванне мастацкай творчасці пісьменнікаў з’яўляецца неабходнай умовай для спасціжэння карціны свету пэўнай нацыі» [4; 9]. Даследчыкі спрабуюць расшыфраваць